

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via G. Mazzini št. 10/I.
Tel. 33-46 — Poštni predaj (Cassa postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROCNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto VII. — Štev. 16 (138)

UDINE, 16. - 31. OKTOBRA 1956

Izhaja vsakih 15 dni

Nekaj misli ob devetdesetletnici ljudskega glasovanja za Italijo

Zgodovinska dejstva so, kakršna so. Imajo to lastnost, da se ne dajo tažiti. Beneški Slovenci so imeli Beneško republiko, in s tem posredno Italijo, vselej v zelo dobrem spominu in jo imajo še danes. Kaj bi je ne! Ona jim je modro vlada od začetka 15. do konca 18. stoletja. Potrdila je samoupravo, ki so jo uživali prej pod oglejskimi patrijarhi, in j.m. dala novih svobod. V landarski in merski banki so sami odločali o svojih zadevah. Imeli so svoje sodstvo in svoj šentkviški parlament. Njih bratje v Avstriji niso nikoli uživali takih pravic.

Ko je Napoleon zatrl Beneško republiko, je prišla Beneška Slovenija 1797 pod Avstrijo, 1807 pod Francijo in 1813 spet pod Avstrijo. Njih samovlada je utonila v avstrijskem absolutizmu. Zarja nekdanje svobode jim je blede zablistala v pomladi narodov 1848, nato so jih znova tiščali mrakovi.

Italija se je odločno otrsala avstrijskega zatiranja. Po vojni 1860 je prišlo v Beneški Sloveniji 22. oktobra do ljudskega glasovanja. Beneški Slovenci so dali duška svojemu protiaustrijskemu mišljenju. Bolj kot osovraženi Avstriji so zaupali ustavni, svobodoljubni Italiji, misleč, da bo imela za njih potrebe in pravice vsaj toliko umevanja kakor nekdanja Beneška republika. Vsi razen enega so dali svoj glas Italiji. Ni jih mikalo skupno avstrijsko suženjsvo, v katerem so ostali primorski, kranjski, štajerski in koruški Slovenci.

Toda njihovi upi se niso uresničili. Izkazalo se je, da je Italija v svojih borbah za neodvisnost mislila prav samo na se, nič na druge, posebno ne na Slovence, ki so se za zaupanjem izrekli zanjo. Ni jim vrnila nekdanjih pravic. V njih slovenski deželi je širila samo italijanščino, za njih otroke je odpirala raznarodovalne šole. Pri tem je ostalo do danes, vseh dolgih devetdeset let, ko so v svetu zmagovala bolj človeška in pravičnejša načela.

Kaj bi bili počeli italijanski rodoljubi, če bi se bilo kaj takega, kakor se zdaj dogaja 60.000 beneškim Slovincem, dogodio kdaj 60.000 Italijanom v kakšni drugi državi, v Švici, Avstriji ali pozneje v Jugoslaviji? V stari Avstriji je cvetelo italijansko šolstvo mnogo bolj od slovenskega, v Trstu in Gorici tako, da so z avstrijsko potuho silili in lovili v italijanske šole tudi slovenske otroke (Lega Nazionale). Italijanski rodoljubi so ostali do danes popolnoma gluhi za beneško-slovenske klice po šolah v materinem jeziku. Zdi se, da je to v kulturnih državah edinstven primer na svetu, tem čudnejši zato, ker se to ne godi več pod fašizmom, marveč v pobožnem in vernem okrilju krščanske demokracije.

V zadnjih devetdesetih letih so se razne vladavine zmeraj rače hvalile s kulturnim in naprednim delom, ki so ga opravljale v Beneški Sloveniji. S tem pa so mislile vselej v prvi vrsti širjenje italijanskega jezika in šolstva, odvrčanje Slovencev od jezikovne in kulturne povezanosti z drugimi Slovenci in vsestransko raznarodovanje slovenskega prebivalstva, posebno šolske mladine, torej prav to, kar današnja napredna kultura najodločneje obsoja. Od prejšnjih vladavin se ugodno razlikuje sedanja krščanska, ki je razglasila ustavo s šestim členom o zaščiti jezikovnih manjšin s posebnimi določbami (»La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche«). In tu je nastal nesporazum. Beneški Slovenci so prepričani, da se ta člen tiče tudi njih. Na odločilnih višjih mestih pa sodijo, da se ta člen ne more uporabiti zanje, češ beneški Slovenci niso pravi Slovenci, ker so imeli v devetdesetih letih dovolj časa in prilike, da na to pozabijo in se začno čutiti pristne Italijane. Želeti je, da bi se ta nesporazum ugodno rešil in bi se tudi beneškim Slovincem priznalo svojstvo jezikovne manjšine.

Nedavno smo brali pretresljivo knjigo

Piera Caleffija »Lakota se hitro reče« (»Si fa presto a dir fame«) s predgovorom Ferruccio Parrija. V njej se popisuje nečloveško trpljenje ujetih italijanskih borcev za svobodo v nemških taboriščih smrti v zadnji vojni. Nehoté se nam je na mah vsilila misel na našo Beneško Slovenijo, ki je že devetdeset let zelo podobna takemu taborišču smrti — narodne smrti. Čeprav so v njej telesne muke neprimerno manjše, razen ko so fašisti in trikoloristi z ognjem in mečem divjali po njej, so pa zato duševne muke toliko hujše, zlasti zato, ker trajajo neprestano že skoraj sto let in jim še zmeraj ni videti konca. Slovenskim mate-

ram in slovenskim očetom že devetdeset let parajo srca uredbe, ki trgajo njih otrokom materino besedo iz ust in iz duš. Raznarodovanje, ki se danes po vsem svetu priznava za nemoralno, protinaravno zlo, se v tem taborišču narodne smrti povzdičuje kot nekaj domoljubnega in velezaslužnega.

Ne bomo se spuščali v podrobnosti takega primerjanja. Poudarjamo samo, da morajo jasne in lepe določbe italijanske ustave o jezikovnih in človeških pravicah stopiti izmed papirnatih členov v resnično življenje. Le tedaj se beneški Slovenci ne bodo kesali, da so 22. oktobra 1866 glasovali za Italijo. — Šk —

Predsednik Gronchi obiskal Trst

Najvišji predstavnik države ožigosal stari nacionalizem, ki ga je zavest človeške solidarnosti pokopala

V nedeljo 7. oktobra je obiskal Trst predsednik italijanske republike Giovanni Gronchi, ki se je odzval vabilu vsedržavnega združenja novinarjev, da prisostvuje otvoritvi novinarskega kongresa. Najvišjega predstavnika države so Tržačani zelo pristrčno sprejeli, ker ga poznajo in spoštujejo kot moža, ki mu je pri srcu socialni napredek njegovih državljanov ter sodelovanje in pomiritev med narodi.

Po otvoritvi novinarskega kongresa v gledališču Verdi je v vladni palači generalni komisar predstavil visokemu gostu krajevne osebnosti, med katerimi so bili tudi slovenski župani, ki so po protokolu izročili po osebnem tajniku pozdravno pismo Giovanniju Gronchiju. Pismo se je takole glasilo

»Gospod predsednik republike!

Trstu in vsemu prebivalstvu področja je v čast, da lahko pozdravita v svoji sredi Vas, najvišjega predstavnika države, edinstva in duha demokratične Republike. Čustvom veselja in izrazom prijateljstva, ki ste jih deležni, odkar ste dospeli v naše kraje, se pridružuje tudi slovenski del prebivalstva. Zato dovolite, da Vas kot izvoljeni predstavniki tukajšnje slovenske narodne manjšine še posebej tople in pristrčno pozdravimo.

Gospod predsednik, v tem slovesnem trenutku Vas prosimo, da sprejmete po našem posredovanju poleg pozdrava tudi izraze vdanosti slovenske narodne manjšine, ki lojalno priznava stanje, ustvarjeno z londonskim sporazumom. Ob tej priliki moramo še posebej poudariti, da poлагamo to izjavo z globokim zadoščenjem prav v vaše roke, ker vidimo v Vas ne samo najvišjega predstavnika države, temveč tudi doslednega čuvarja in poroka ustavnih načel. Nam Slovincem so pri srečanju zlasti manjšinske pravice, ki jih ustava Republike jamči in ki jih nadrobno označuje in priznava Posebni statut londonskega sporazuma in o katerih si želimo, da bi postale čimprej zakon.

Gospod predsednik, prepričani smo, da bo tudi ta Vaš obisk, ki je vsemu prebivalstvu Trsta in okolice posebno drag, pripomogel k popolnejšemu spoznavanju in pospešeni zadovoljivosti vseh tukajšnjih potreb in med njimi tudi želja slovenske manjšine.

Zato Vam še enkrat izrekamo svojo dobrodoščilo.

Trst, dne 7. oktobra 1956.

To pismo so podpisali župani štirih slovenskih občin tržaškega področja, dva slovenska pokrajinska svetovalca in pet slovenskih občinskih svetovalcev iz Trsta in podeželja.

V občinski palači, v katero se je pozneje predsednik republike odpravil peš so mu bili predstavljeni vsi občinski svetovalci mesta Trsta, odsotna sta bila le dva monarhisti. Po kratkem nagovoru župana Bartolija je govoril sam predsednik, ki je imel kratek vendar pa zelo po-

memben govor. Dejal je:

»Nisem velik prijatelj besed in mislim, da sem to dokazal med svojo ne kratko politično kariero in hočem to še zlasti dokazati danes. Vendar, gospod župan, sprejem vašega mesta, tako prisrčen in tako tople pozdrav občinskega sveta, katerega Vi predstavljate, me silijo, da izrečem nekaj zahvalnih besed, ki so hkrati tudi besede priznanja za trdo in težko delo, ki je bilo opravljeno, ter željo, da se to delo tudi v prihodnosti nadaljuje v vedno večjo korist mesta, za rešitev njegovih najvažnejših vprašanj.

Vi imate veliko odgovornost, ki vam jo rekel bi, nalagata zgodovina s svojimi dogodki in zemljepis s svojo nespremenljivo ureditvijo. Obmejno mesto, ki ima skupno z obvezo ter duhovno in politično nujnostjo obrambe, tudi poslanstvo, da zblizuje in po možnosti zliiva v ravnotežje pravičnosti težnje in tradicije različnih civilizacij. Kajti tudi v različni harmoniji struj napredka v raznih deželah, kakršna se kaže danes za vedno bolj potrebno, je nacionalizme prejšnjih časov pokopala ne samo bolj živa zavest človeške solidarnosti, temveč tudi sami interesi, ki zahtevajo razumevanje in sodelovanje, in torej solidarnost.

Prepričan sem, vsa Italija je prepričana, da se vi zavedate te svoje odgovornosti in zaradi tega niso te moje besede, kot sem dejal, samo priznanje za opravljeno delo, temveč za tisto, kar bo znal Trst storiti v lastni službi in v službi Italije, kakršna mora biti: činitelj ravnotežja, sloge in miru v Evropi in v svetu.

Predsednikove besede so vsi navzoči sprejeli z dolgotrajnim ploskanjem, katerega so se vzdržali samo mislini. Predsednikov govor je bil ugodno sprejet ne samo na Tržaškem, pa tudi na Goriškem in povsod kjer skupaj prebivata dva naroda. Najvišji predstavnik države je ožigosal preživeli nacionalizem in njegove pobornike, ki jih je na žalost ne samo v Trstu in Gorici ampak tudi v Vidnu še vedno preveč. Toda kot je dejal visoki gost tako upamo tudi mi, da bo vedno večje medsebojno sodelovanje in razumevanje dveh tu stikajočih se držav in narodov doprineslo k miru in vedno večjim uspehom, ki so po londonski konferenci dali že dovolj otipajoče sadove.

Trgovinski sporazum z Jugoslavijo

Poslanska zbornica v Rimu je odobrila naslednje sporazume, ki so bili sklenjeni med Italijo in Jugoslavijo v Rimu dne 31. marca 1956:

- 1) trgovinski sporazum s prilogami o izmenjavi not;
- 2) plačilni sporazum s priloženimi izmenjavami notami;
- 3) sporazum o lokalni izmenjavi v obmejnih področjih Gorica, Videm, Sežana, Nova Gorica in Tolmin;
- 4) sporazum o krajevni izmenjavi med obmejnimi področji Trsta, Buj, Kopra, Sežane in Nove Gorice.

BENEŠKA SLOVENKA Z OPRTNIKOM

Il giudizio degli italiani d'una volta sugli Sloveni del Friuli

Duole veramente il cuore a leggere talvolta, in certi giornali o addirittura nelle riviste più quotate e serie, menzogne e verità deformate riguardo la popolazione della Slavia Friulana. Molti, giornalisti e scrittori, senza neppure accertarsi se le notizie siano vere o false, dipingono quella gente come montanari ignoranti, disonesti e senza scrupolo. Il lettore coscienzioso, che è informato della questione, oppure che ne è direttamente colpito, dovrebbe infiammarsi di giusto sdegno, quando qualche intollerante politico accumula menzogne su menzogne ed in mala fede presenta gli Sloveni del Friuli selvatici, villi, indegni di vivere a contatto della grande civiltà occidentale, ma solo meritevoli di essere privati della loro lingua, delle scuole e di essere cacciati all'ultimo gradino dell'economia nazionale. Quanta malvagità in questi avversari.

Si osservi ora con quale differenza scrivevano di questa gente i nobili ed onesti Italiani d'un tempo. Si apra il libro »La Slavia« di Eugenio Blanchini, edito cinquantacinque anni fa a Udine. L'autore, che fu uno studioso scrupoloso ed obiettivo, a pagina otto così si esprime contro gli incivili e fantastici insulti nei riguardi degli Sloveni del Friuli: «... Vi sono certuni che di quando in quando mandano l'allarme contro il panslavismo fantastico del Distretto di San Pietro; s'adoperano a sopprimere quella lingua dai confini d'Italia... Se gridano per fine politico a me sembra che parlino senza conoscerne il paese e le inclinazioni dei suoi abitanti che, tutti occupati a proacciarsi un tozzo di pane, hanno solo da lamentarsi delle gravi imposte e delle molte cause della miseria crescente e comune.»

E' questa una profonda verità; e quando taluni si mettono a sbraitare partendo da preconcetti politici, questi non conoscono nè la regione nè le aspirazioni ed i problemi della popolazione che a fatica si guadagna da vivere su per le erte impervie dei monti.

Fu in Italia nel periodo dell'anteguerra, che questa pacifica popolazione fu rico-

perta di calunnie e malvagità. Sotto il fascismo, tutto l'apparato governativo si adoperò ad estirpare dal cuore la lingua materna e gli antichi costumi degli Sloveni del Friuli. Meta ultima fu la snazionalizzazione. E per fare ciò, si cercò di trovare fra gli stessi abitanti del luogo qualche rinnegato. Purtroppo alcuni ipocriti si prestarono al gioco.

Sempre nel suddetto libro, l'autore riporta il giudizio degli Sloveni del Friuli riguardo quelle anime perdute. «Gli Sloveni sono dei galantuomini e disprezzano l'uomo doppio». Le persone con due facce, che fanno gli ipocriti con il vicino e nel contempo lo tradiscono, non sono apprezzate dagli Sloveni. Quindi l'autore ammira il fatto che nei paesi della Slavia si lascino aperte le porte delle case e delle stalle quando gli abitanti escono di casa e, con la statistica alla mano, nota che da loro le trasgressioni alla legge ed i delitti avvengono in numero assai minore che nel Friuli. I costumi dei loro padri furono severi e patriarcali; il capofamiglia era rispettato da tutti. Egli dava gli ordini ed impartiva le direttive solo dopo essersi consultato con i fratelli più anziani o con i figli.

Da conseguenza, quanto era da lui deciso, veniva eseguito alla perfezione. Naturalmente, continua lo scrittore, anche fra gli Sloveni del Friuli giunse lo spirito del tempo, secondo cui i figli cominciarono a divergere dai padri e ad agire di loro testa. Fu un male, perchè i possessi si sminuzzarono generando miseria. Dalle annotazioni del Blanchini è chiaro che gli Sloveni della Slavia Friulana sono assai ospitali: se hanno poco, offrono poco, ma se hanno abbondanza, danno di cuore; se il vicino cade in disgrazia, sono pronti ad aiutarlo.

Ma, oltre alle pagine che descrivono le buone qualità di quella popolazione, è doveroso presentare anche quelle che parlano dei suoi difetti. E' sperabile che così, già riconoscendo le proprie manchevolezze, incomincino a correggersi.

(Continua in seconda pagina)

Žalostna slika iz Nadiške doline

Zaprte tovarne - Brezposelnost in izseljevanje
- Bolezen na kostanjih - Divji prašiči

Dolina ob Nadiži ima starodavno preteklost. Gledala je stare Karne; topota a pred koraki rimskih kohort; trepetala je pred kopiti preseljajočih se barbarskih narodov. Doživela je boje med Langobardi in mladimi četami Slovencev, ki so tu prišli najdalje na zapad.

Zgodovinski Čedad kaže marsikatero častitljivo starino, ki jo radi obiskujejo znanstveniki in turisti. Toda vsi ti obiskovalci marsikaj prezrejo. In to so gospodarske razmere, žal, da je na svetu že tako ustvarjeno, da samo z zgodovino in uživanjem pokrajinskih lepot ne more rešiti bistvenega življenjskega vprašanja, kako potolažiti želodec. Zato pogledajmo malo, katere gospodarske skrbi tarejo te kraje.

Ko prihajajo iz Vidma proti Čedadu, že neprijetno sune človeka, ko opazi, da so tovarne SETSA (Stab. Estratti Tannici Soc. An.) že več časa zaprte. V tem podjetju so mlieli kostanj in z raznimi kemičnimi prenosovami pripravljali iz njega izvlečke v prahu ali v tekočini. Obrat stoji že eno leto. Leta 1952 so odpuštili 34 uslužbencev. Zdaj pa še ostale, ker gre tako v račune monopolistične družbe »Ledoga«, v čigar last je omenjeno podjetje prešlo. Zaman se je zadnja skupina 65 delavcev upirala, da ne zgubi kruha. Tudi ti so bili odpuščeni. Zdaj se kostanja loteva nekak rak. Napadeno drevje je treba posekati. Kako naj pa potem naši gorjani živijo? Kot les za kurivo se kostanj težko vnovči, predvsem zaradi tehničnih in prometnih ovir.

Drugo važno vprašanje je cementarna. Veliko podjetje pri Cemurju onkraj Nadiže, sedem kilometrov od tu, predno prideš v glavni kraj Sv. Lenart, so brez premislekov razrušili in bližnje jave opustili. Sosednje zelo drage stavbe podirajo. Veliko poslopje za urade in stanovanja uradnikov je še pokoncu, a brez stanovalcev. Ko gre človek mimo tega središča, kjer je nekoč plalo življenje in delo, ga zgrabi skoraj strah: kot da je prišel v kraj, ki ga je orkan razrušil.

K Cemurju je težilo vse življenje in delo doline. Danes so ti kraji v bedi. Tovarna je dnevno izcecala 400 sto,ov žgane skale (klinker), katero so potem mleli in zmešali s sadro in drugimi dodatki v dveh velikih cemenatrnah v Čedadu in v Vidmu. Tudi tu se poznajo posledice ustavljenega podjetja. Saj morajo mali naročniki, na ljubo grosistom, čakati po par dni na blago in si ga morajo z lastnimi sredstvi odpeljati.

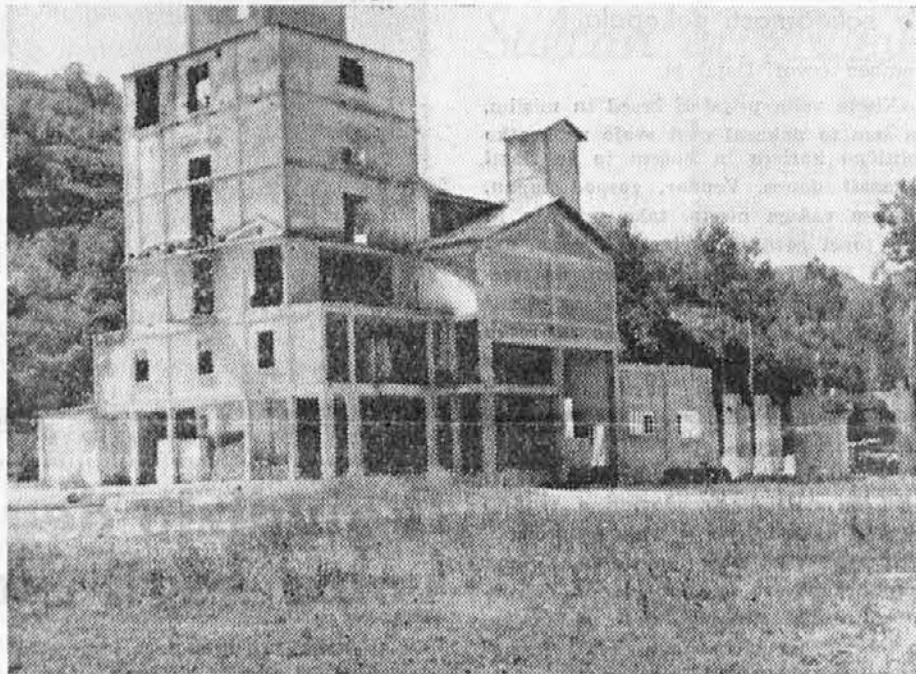
Tudi kamnolom v Canalutto so opustili. Pač pa so začeli z deli v novi javi na rivi nad Senčurjem, tri kilometre od tod. Pripeljali so moderne stroje in kopače. Ta nova java naj bi po načrtih ravnateljstva »Italcementa« nadomestila oni dve stari (Cemur in Canalutto) in še ono pri »Lipi« v občini Podbonesec, ki je že blizu končne likvidacije. Velikanske množine »klinkerja« morajo uvažati iz tujine — iz Belgije v Marghero in iz Caluso (Bergamo) — po dragih cenah že zaradi daljave. Iz Cemurja v Čedad pa je stal prevoz za kvintal 23 lir, v Vidmu pa 32 lir. Na ta način je »Italcement-

storilnost povečala, istotako pa tudi izraba delovne sile, ker se delavci trudijo, da bi v krajšem času isto storili. Na tak način pridejo gospodarji do ogromnih dobičkov. Tistih osem ur manj dela pri isti plači pomeni, da se fizične moči delavca izčrpajo do skrajnosti.

»Italcementa« je leta 1948 odpuštila v Čedadu 32 uslužbencev, invalide in starejše, ki jih ni nadomestila z drugimi. Kmalo nato je odpuštila še drugih 50 delavcev. Sedaj je zaposlenih v tovarni št. 1 210 delavcev, v tovarni št. 2 pa 120. Produkcija je približno v obeh enaka. Sorazmerno se je znižalo tudi osebje tovarne v Vidmu, ki ima 45 ljudi. V Cemurju in Canalutto je bilo zadnje čase odpuščenih 54 in 65 delavcev. Dosti jih je v kamnolomu v Podbonescu, ki čakajo na odpust.

Kaj pa je z edino predilnico? Tudi tu so vrata zaprta. Druge stotine rok ostanejo brez dela. Lakota in beda objema vedno več družin in jih sili v obup. V spodnjih krajih se je prikazala še nova nesreča. Od časa do časa se z gora prikladi krdele merjascev, ki delajo veliko škodo na polju in pridelkih.

Po Nadiški dolini srečaš dosti marljivih ljudi. Vsem se pa bere z obraza žalost in udanost v usodo. Brezposelnost in revščina v teh krajih neprestano naraščata kot posledica slabe gospodarske politike vladajočih strank.

CEMUR: Tovarniška poslopja, ki čakajo na podrtje.

Vprašanje gospodarskega položaja Beneške Slovenije pred parlamentom

Med prebivalstvom Nadiške doline je prišlo do zaskrbljenosti zaradi govoric, da je vlada sklenila odpovedati finančno pomoč, ki priteče tem krajem, ker so jih spoznali za gospodarsko pasivne kraje. Nekateri parlamentarci so zato vprašali ministra za poljedelstvo in gozdarstvo za pojasnila glede ministrovega odgovora na interpelacijo nekega poslanca o stanju pasivnega področja Nadiške doline.

Ministrstvo za poljedelstvo in gozdarstvo je poslancu odgovorilo na sledeči način:

»Ko je ministrstvo odgovorilo na interpelacijo nekega parlamentarca, ki je hotel izvedeti, zaradi katerih razlogov so bila gorskemu predelu, ki ga predstavlja Nadiška dolina, odvzeti fond na podlagi zakona št. 647 od 10. avgusta 1950, ki govori o ureditvi gorskih bazenov, je med drugim povedalo tudi sledeče: »Gorski bazen Nadiške doline ni bil deležen fondov, ki so se vsako leto dajali videmski pokrajini na podlagi zakona št. 647 od 10. avgusta 1950, ker ga pooblašeni ministriški odbor ni proglasil za pasivno področje.«

Čprav je ministriški odgovor omejen značaj, se je vendarle dalo temu postopku širši značaj in se je skušalo prikazati, da so bile Nadiški dolini odvzete vse ugodnosti, ki so ji bile priznane s tem, da so jo proglasili za gospodarsko pasivno področje. To pa ne drži, ker se odgovor ministra točno nanaša na zakon št. 647 od 10. avgusta 1950, ki ni edini zakon v korist pasivnih področij.

Obenem so tudi pojasnili, zakaj niso Nadiški dolini nakazali že omenjenih fondov na podlagi omenjenega zakona za u-

V dolini je bilo tudi dosti nejevolje, ker so pravili, da se bodo ukinile štiri šole: v Brnasu pri Sv. Petru, v Strmici pri Sovodnjah, v Klastri pri Sv. Lenartu in v Zamirju pri Srednjem. Oblast ni spočetka nič pomislila na praktične posledice. Ugovori od vseh strani so prisilili šolsko skrbništvo v Vidmu, da je namero iz političnih in psiholoških razlogov umaknilo.

Nerešeno je seveda tudi vprašanje stalnega izseljevanja, ki je skeleča rana teh krajev. Nič manj kot 45 odstotkov prebivalstva zapušča te gore in doline. Samo v občini Grmeku je od 2200 prebivalcev zavzelo potno malho več kot tisoč. Od več strani se čuje: »Da bi nam vsaj dovolili pokrajinsko samoupravo, brez dvoma bi potem lahko rešili razna naša vprašanja in bi odločno krenili na pot obnove.«

Ta obmejna pokrajina se zdi, kot odrezana od splošnega gospodarskega okvirja in nima nikakega izhoda. Sam Čedad, ki je gospodarsko središče Nadiške doline, hira in propada. Zato je treba prav hitro dati novih pobud: razviti kmetijstvo, pospeševati živinorejo, okrepiti turizem, graditi hiše, otroške vrtnice, šole, odtok, spopolniti promet, oživiti zaprte tovarne in ustanavljati nove. V nasprotnem slučaju bo tu popolno gospodarsko razsulo, v trgovini in kmetijstvu.

Nad 32 milijonu lir za Jauna djela

Ministrstvo za jauna djela je nakazalo precej soudu za nardit nekatere važna djela u Beneški Slovenji. Sklenil so, de bojo nardil tele djela:

Za cjesto, ki peje iz Maline skuozu Subid u Prosnid, so nakazal 3.069.250 lir; za faruž u Stoblanku pri Dreki 1.482.930 lir; za popravilo cjerkve u Ceneboli 4.034.030 lir; za gradnjo otroškega vrtna u podbrdu u Terski doini 1.956.070 lir; za gradnjo cjesto Prjesaka - Zavrh an za popravilo cjesto Viskorša - Brdo 2.327.130 lir; za popravilo cjesto Kodromac - oborče u Praprotno 2.013.280 lir; za dograditeu cjesto Domenis - Brokijana - Ronec (kamun Podbonesec) 1.167.560 lir; za gradnjo cjesto Mersin - Stupca 2.013.280 lir; za gradnjo cjesto Kladreča - Teje (kamun Praprotno) 2.698.190 lir; za popravilo kamunskih cjest u Srednjem 2.327.130 lir; za popravilo cjesto Prjehon - Brezje u tinaškem kamunu 1.353.090 lir; za popravilo cjesto Tipajski muost - Prjesaka 3.920.000 lir.

Poleg povjedanih djel bojo odbrli še kantjerje za pogozdovanje nekatjerih kraje naše dazele. Za ta djela je bluž nakazanih za pogozdit neobrašćene kraje u Krasu, Trinku an Lazah pri Dreki 1 milijon 947.090 lir. Isto uroto so nakazal za pogozdovanje u Viskorši, Krnahti an Debeležu

SV. PETER SLOVENOV NOU VODNJAK U AZLI

U Azli so nardili še en vodnjak za tiste hiše, ki so muorale do sadā hoditi po vodo kajšnih 500 metru čeleč, kjer je vaški vodnjak na placu. Sadā imajo use družine u Azli dobro pitno vodo par rokah.

NAJSTAREJSI MOŽ KAMUNA. Preteklo nečejo 14. oktobra je Jožef Jus'č iz Klenjá praznovou svoj 101. rojstni dan. Čeglih je takuó star, ima starček še dosti življenskih moči u sebi an pomaga domačim par djelu. Ima tuó zlo dobar spomin an zatuó je pru luštno z njim se poguarit an poslušat zgodbe, ki jih je on doživu u daunih časih. Želimo mu tud mi, de bi praznovou še dosti rojstnih dni nimar u zdravju an zadovoljstvu.

PROMETNA NESREĆA. Sofer Venturini Giulio iz Azle, ki vozi kamjon par njekšni diti u Gorici, se je par djelu rone sreću an so ga muorali pejati u špitau, ker si je zlomu ramo.

PREMJJE ZA SJEMENSKI KROMPIR

Provincialni inšpektorat za agrikolturo u Vidmu je poskrbeu za razdeliteu premjou kmetom iz Nadiške doline, ki so kupil zbrani sjemenski krompir. Za te premje je nakazanih 560.000 sir an jih dajejo na kamunu u Špetru an Grmeku.

ČEDAD SLABE PROMETNE ZVEZE ČEDAD - VIDEM

Kakor znano, se je s 1. oktobrom spremeni urnik vlakov takuó, de vlaki odhajajo sadā nekaj preje. Tuó je pa zlo neruodon za tiste, ki pridejo z auobusom iz Čedada an drugih vasi Nadiške doline. Ta auobus pride u Videm šele ob 8.30 an kadar je slabo ureme še buj pozno. Ob tisti uri že venč vlakom, ki vozijo pruo Trstu u jutranjih urah, že odpejala. Tisti ki hodijo študjerat u Trst, muorajo zatuó priti do Vidma z bicikletu ali drugam vozili, de morejo priti pravočasno na vlak. Pa ni neruodon samo zavoj vlakom, tud za študente, ki hodijo u videmske škole, je prihod u Videm ob 8.30 preveć pozan, ker se šuola začne ob tej uri.

Čedadski župan se je zavoj tega interesu par inšpektoratu za promet an za-prosu, de bi gor postavili še adno automobilsko liniju, ki naj bi bila tajšna, de bi auobus parpeju u Videm še pred 8. uro.

SV. LENART SLOVENOV Z MOTOCIKLA JE PADU

U čedadski špitau so muorali pejat 13 ljetnega Bledič Maria iz Kozice, ker je padu z motorja, kar se je peju po cjesti. ki vodi u Klenjë. Udaru se je u glavo.

POROKA. Poročila se je Predan Mireta iz Sv. Lenarta s šoferjem Cocco'lo Vincenzo iz Castrignano del Capo (Calabria).

SMRTNA PROMETNA NESREĆA

Na cjesti, ki peje iz Maline u Ahten, je paršlo do hude prometne nesreće, kjer je zgubu svoje življenje 56 ljetni Agostino Gujon iz Subida. Angel Sturma iz Subida je peju s svojim automobilom poleg Gujona še Tomažina Natala iz Ahtna pruo Subidu. Blizu Maline, na njekšnem ovinku, je šofer zgubu kuilibrio an automobil se je zvnu u precej globok jarek. Medtjem, ko se Sturma an Tomazino njesta nič pošćodovala, je Gujon, katterega so sobit pejali u špitau, že med potjo umru, ker mu je počila lobanja. Na kraj nesreće so sobit parši karabini-rji iz Ahtna, de so konstatal kaj je biu uruž u smrtno prometne nesreće.

PRAPROTNO VOZNI RED AUTOBUSA STARA GORA - VIDEM

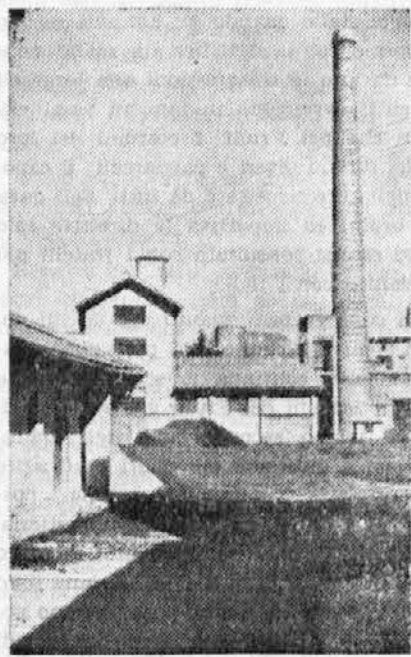
Do 31. oktobra veja tale vozni red za auobus, ki vozi iz Stare gore ob 7.15; 12.05; 17.00 uri. Odhod iz Vidma ob 6.05; 8.05 an 15. uri.

Il giudizio degli italiani d'una volta sugli Sloveni del Friuli

(Continuaz. dalla prima pagina)

In quei tempi incominciò anche da loro a svilupparsi la piccola industria e lo artigianato. A Tercimonte si facevano rastrelli, a Pegliano bei cesti, a Vernasso e a Merso la calce, ad Azzida c'erano gli scalpellini. Così, circolando più il danaro nelle loro mani, prese piede anche il cattivo costume del gioco. Purtroppo anche oggi questa brutta abitudine perdura in certi giovani. Ma altri vizi si infiltrano a partire da cinquant'anni fa. Allora, come si legge, portate anche da certe guardie di confine e dai giovani tornati dall'estero, s'infiltrarono nella vita locale diverse cattive abitudini. Perciò, se ancora oggi queste esistono, non sono germogliate dalle radici di quella stirpe, ma sono entrate dall'esterno.

Bastano queste citazioni per constatare come gli Sloveni del Friuli furono giudicati da persone serie ed oneste. Oggi invece, per un motivo o per l'altro, ambedue comunque falsati, vogliono farli apparire gente zotica e senza fede. Al pubblico onesto un siffatto giudizio dovrebbe ripugnare ed essere condannato.

ČEDAD: Tovarna taninskih proizvodov SETSA, ki je bila zaprta lansko leto (pogled proti vходу).

ti rešila vprašanje dovoza, seveda v popoln račun monopolistov in v veliko škodo delavstva. Ti se trudijo, da bi dosegli 40 urni delavnik z mezdo 48 ur. Slika pa je drugačna: s modernimi napravami se

OB 125. OBLETNICI ROJSTVA

Frana Levstika

Dne 28. septembra je minulo 125 let, kar se je rodil eden najznačilnejših mož slovenskega slovstva — Fran Levstik. V razmeroma kratkem življenju je toliko storil za slovenski narod, da omenjamo njegovo ime ob imenu največjih slovenskih mož: Prešerna, Cankarja, Zupančiča...

Doma je bil Fran Levstik v Spodnjih Retjah pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Iz tega dela Slovenije izhajata še nekoliko mlajša Josip Stritar in Josip Jurčič. Vsi trije so že zgodaj spoznali gniline v tedanjem kulturnem in političnem življenju ter napovedali boj laži in hinavstvu, čeprav so se zavedali, kakšno plačilo jih čaka. Najodločnejše je napadal tedanje razmere Fran Levstik, ki so ga zaradi tega tudi najbolj presajali. Doživel je, da je v najtežjih dneh njegovega življenja eden tedanjih »narodnih« mož zaklical: »Povine naj pes!«

Življenjska pot Frana Levstika je bila trda. Zaradi bolezní na očeh ni mogel maturirati. To mu je prekrizalo nadaljnje načrte. Brez mature ni mogel na univer-

zo. Če je hotel še dalje študirati, je moral v bogoslovje. Šel je v Olomuc na Češko. Od tam so ga pregnali, ker ni hotel predikati svojih »bogokletnih« pesmi. Potem se je začela trnjeva pot. Romal je iz kraja v kraj; tu in tam je bil po nekaj časa v službi, toda zaradi svojega značaja in neomajenosti v nazorih se je večkrat sprl z nadrejenimi in moral zapustiti službo. Živel je v večnem materialnem pomanjkanju, kar mu je krhalo zdravje. Leta 1887 je ves izčrpan umrl.

Levstikovo knjižno delo obsega pesmi, kritike, eseje, povesti ter znanstvene razprave iz jezikoslovja. Pesnikovati je začel že v gimnaziji. Naslonil se je na narodno pesem in njegova zbirka »Pesmi« iz leta 1854 je doživela pri mladini veliko priznanje. Po tej zbirki Levstik ni več mnogo pesnil. Le od dveh ljubezenskih srečanj se mu je spet prebudilo srce in je napisal nekaj lepih erotičnih pesmi. V glavnem pa se je posvetil prozi in razmišljanju o slovenskem pisanju. Sad tega prizadevanja sta razpravi »Potovanje od Litije do Čatež« in »Napake slovenskega pisanja«. Oba spisa sta imela na najmlajše literarne ustvarjalce velik

ANTON INGOLIČ DEČEK Z DVEMA IMENOMA

»Kako si prišel, Kurt? Povej, govori!«
»Si vedela, kje sem bil?«
»Do včera sem vedela samo to, da si v nekem domu ob morju, šele včeraj sem prisilila očeta, da mi je dal tvoj naslov. Danes bi ti bila pisala...«
Janko je mater hvaležno pogledal.
»Groth je hotel, da zate ne bi izvedela ne jaz ne tvoja prava mati.«
»Kje je moja prava mati?« je Janko naglo vprašal.
»Včeraj je zapustila Hannover. Vrnila se je v domovino.«
»Je bila ves čas tu?« se je zavzel Janko.
»Da...«
»Me je iskala?«
»Ne vprašuj, Kurt! Obe sva te iskali, a Groth je trši od kamna.«
Janku se je zameglil njegov dotlej jasni, povsem določeni cilj.
»Kaj bo zdaj z menoj?«
Grothova ga je privila k sebi. Vedela

vpliv. Med slovenskimi preprostimi ljudmi pa je nedvomno najbolj znano Levstikovo delo »Martin Krpan«. S to povestjo je Levstik pokazal, kako je treba pisati. V jedrnatem ljudskem jeziku je opisal slovenskega korenjaka, ki tihotari sol od morja v notranjost dežele. V »Krpanu« je orisan slovenski narod, ki so ga tujci vseskozi izkoriščali in ga izrabljali za svoje namene.

Nemogoče je v kratkih vrsticah opisati pomen, ki ga ima Levstik za slovenski narod. Bil je osrednja osebnost svoje dobe. Ni poznal omahljivosti ne na eno ne na drugo stran. »Da ni bilo njega, bi slovenska literatura v prejšnjem stoletju prav gotovo ne doživela tako skokovitega razvoja.

Najgostejše naseljeni otok

Otok Malta je najgostejše naseljena pokrajina v Evropi. Meri 312 kv. km in ima 320.000 prebivalcev, torej tisoč na kv. km. Prebivalstvo naraste povprečno za 10.000 na leto. Ker nastajajo zaradi prenaseljenosti težave, je malteški guverner nedavno naprosil Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo, naj omogočijo izseljevanje Maltežanov.

Pred 55 leti so podelili prve Nobelove nagrade

Pol milijona švedskih kron letno za nagrajence

»Iz celotnega ostanka mojega premoženja naj se ustanovi sklad,« tako je zapisal Alfred Nobel, slovit kemik in iznajditelj dinamita, v svoji oporoki iz leta 1895, »obresti pa naj se vsako leto razdele med tiste ljudi, ki so največ pripomogli k blaginji človeštva. Denar naj se razdeli na pet delov, in sicer tako, da dobi enega tisti, ki je največ storil na področju fizike, drugega najboljši kemik, tretjega tisti, ki je našel najboljšo metodo v medicini, četrtega najuspešnejši in najboljši literat, petega pa človek, ki je prispeval k zbliznanju med narodi in je torej z vsemi svojimi silami delal za mir.« Nagrade za fiziko, kemijo, medicino in literaturo deli švedska akademija znanosti, nagrado za mir pa petčlanska komisija norveškega parlamenta. Tako je dolečil Nobel v svoji oporoki. »Pri podelitvi nagrad naj nacionalist ne igra nobene vloge.«

Kandidati za letošnje podelitve Nobelovih nagrad so že znani in ne more odločitev prinesiti nobenih večjih presenečenj. Le kandidatura za »nagrado miru« je v zraku in se še nič ne ve, za koga se bo odločila petorica Norvežanov.

V Oslu imajo poseben inštitut, ki vse leto zbira podatke o svetovnih političnih in javnih delavcih, ki bi prišli v poštev za nagrado miru. Preprosto posloplje se prav nič ne razlikuje od sosednjih v ulici, le da pred njim stoji Nobelov brodnasti kip. Dva prostora sta posebno zanimiva v tem posloplju: soba z zeleno mizo, za katero petorica članov parlamentarne komisije skupno s predsednikom

RIHARD OREL:

Gradovi v Beneški Sloveniji

TARCENT

Pred nami se odpira in širi razsežna ravnina, toda na levi strani, to je vzhodno, nas spremlja obraščeno gričevje in kmalu opazimo osamljen rob nekdanjega grajskega stolpa z nekolikim obzidjem, kako kipi v nebo. Prvotno sta bila na tem gričevju med Tarcentom dva grada: zgornji in spodnji, vmes na parobju leži sedaj vas Hoja (Coia). V 12. stoletju so bili fevdniki teh gradov nemški plemeni-taši Machland - Berg. Pozneje je prišel v last furlanskih grofov. Zaradi obrambnih potreb so pozneje obdali grad z obrambnimi stolpi in je potem prišel v last tem družinam sorodnim Frangipani-nom in ker so se ti-le malo brigali za no-vo investituro je prešel grad v last Hohenzollerjem Burg, grofom Norimberškim, ki so namestili kot fevdalca nekega plemenitaša iz Koroške. Frangipani pa so se vendarle pozneje vrnili in zasedli tudi spodnji grad, ki je bil med tem zgrajen — to je bilo v 14. stoletju.

Za tem je Friderik grof Frangipanski prodal plemenitim Savorgnanom zgornji grad, toda ob polovici istega stoletja je prešel grad zopet v isto last in ker pa so ti-le grofje bili deležni zarote in uboja nad znamenitim patriarhom Bertrandom (junija leta 1350), je bil lastnik gradu obglavljen, posestva zasežena in grad do

tal porušen. Pozneje je bil grad na novo pozidan. Nemški cesar Sigmund si je prila-stil ta grad in ga vrnil Frangipanom. Ni bilo dovolj, da so zaradi vojsk gradovi mnogo trpeli, k temu je prišel tudi kmeč-ki punt, ko so, na debeli četrtek, to je pred pustom leta 1511, razjarjeni kmetje oplenili in požgali več gradov v teh kra-jih. Poznejši hud potres pa je razdejanje še povečal. Frangipani so imeli tudi svoj sedež v furlanskem parlamentu in dober položaj v goriški grofiji. Dandanes je gornji grad popolnoma izginil in spodnji ima še ostanek v stolpnem obzidju, ki še vedno kljubuje zobu časa — nekaj so ga pozidali in opremili celo s strelovo-dom.

Prebivalci Tarcenta, okolice in gornje-ga porečja Tera, so bili podložni tem mo-gotcem, ki so jim tlačanili dolga stoletja. Okolica Tarcenta je bila takrat vsa slo-venska, tudi na ravnini na pr. Senjak, ki leži južno, je že dolgo odkar je poru-ranjen.

NEME

so 5 km dalje ob cesti, ki sledi vedno ob vznožju hribovja, na katerem bivajo ter-ski Slovenci. Nismo še na jasnem glede imena in postanka tega gradu. Z imenom Nemaso je že znano iz časa Rimljanov, da je bil ta na nizkem parobju nad reči-co Karnahto nek castellanum, kakor so imenovali utrdbo v onih časih. Zgodovi-nar Pavel Dijakon trdi, da je bil grad Nemaso utrjen po langobardskem vojvo-di Gizulfu (7. stol.). Bil je v obliki trape-za in že v 13. stoletju porušen. Pozneje pa o njem nihče več ne omenja.

ČRNEJA

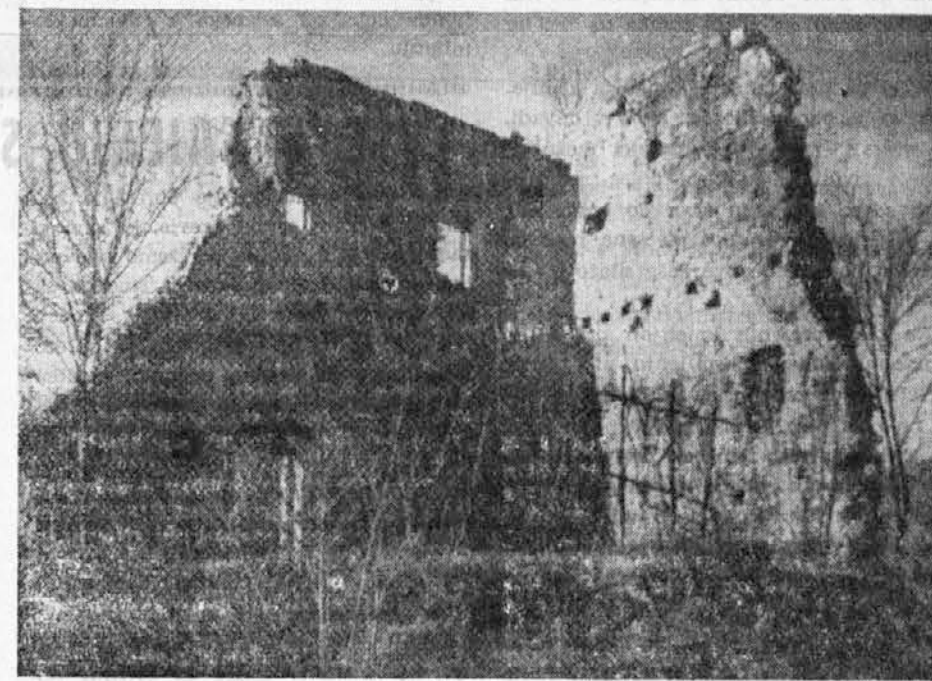
Malo globlje v dolini, ki se nam na le-vo po cesti kak kilometer dalje odpira, imamo ostanke Črnejskega gradu na ze-lenem griču nad prijazno cerkvico sv. M. Magdalene. Ta grad je bil eden najsta-rejših v Furlaniji in sicer domnevajo, da je bil postavljen že v 10. stoletju s štiri-glatimi stolpom. Prvotno je bil last mejnih grofov Moosburg; od teh je prišel v last oglejskih patriarhov in pozneje so ga dobili gospodje Savorgnano, od ka-

terih izhajajo Črnejski grofje, ki so si nadeli to ime, da bi se ločili od drugih njihovih sorodnih družinskih vej. Ti so imeli oblast nad slovenskimi vasi Črnejami (Zgornjo in Spodnjo), z vsemi naselji v dolini, ki so bila takrat, kakor tudi nad vasi v drugi dolinici zapadno od gra-du: Kanalič, Krnica in celo preko Kar-nahte na Bernadiji ležečo vas Vizont. Leta 1511. na debeli četrtek je bil ta grad od upornih kmetov požgan in raz-dejan in potem ni bil več pozidan, pač pa so si gospodarji sezidali malo nižje drugo večje poslopje. Leta 1718. je izumir-la vrsta črnejskih grofov in sledili so ji grofje Brazacco, ki so imeli grad blizu Vidma. Kar je imovine še ostalo je da-nes last neke grofice iz Vidma, ki prih-ja enkrat na leto od kmetov pobirat to, kar ji pritiče.

AHTEN — (Attimis)

je dandanes čeden trg v prijazni vglob-ljeni ravnici, ki je vsa obdana z lepimi gozdovi, njivami in travniki in je kake 3 km oddaljen od Črneje. Na kuciji na jugovzhodni strani trga kipe v nebo ostanke gradu grofov Attens. V preteklo-sti sta bila dva grada tega imena: zgor-nji in spodnji. Prvi je bil last mejnega grofa Moosburg-a, drugi pa rodbine At-temsov, ki so leta 1630, postal grofje »del sacro romano impero«. Ta rodbina je imela pozneje več sorodnih vej tudi na Goriškem, kjer je še dandanes katera. V teku let so nastali med družinami spori in spletke in ko so začeli upeljevati v 14. stoletju strelna orožje, so prišli iz Vid-ma bojovníki in pomagali nasprotniku; tako je bil zgornji grad porušen in po-zneje, ko so uporabljali prave topove (bombarde), je bil tudi spodnji razdejan. Zaradi tega so si sezidali nasledniki ob vznožju teh gričev veliko graščinsko po-slopje s stolpi leta 1637. in ta je ostala od sedanjega časa. V osvobodilni borbi leta 1944, je bil trg in skoraj vsa poslopja razen glavne cerkve in nekaj hiš, zaradi krutih bojov med nacifašisti in partizani, požgan in porušen. Tudi graščina je bila uničena.

(Nadaljevanje sledi)

RAZVALINE ČRNEJSKEGA GRADU

Janku je bilo prav, da sta šla v kuhinjo. Vendar se mu tudi v kuhinji ni zdelo tako domače in prijetno kot nekoč. Vse mu je bilo tuje, celo igrače in knjige, ki so bile zložene v vzornem redu na polici v kotu. Sprva je le kratko odgovarjal na materina vprašanja, čez čas pa se je razgovoril. Največ je seveda vedel povedati o gospodu Hellrieglu in svetem Peregrinu.

V sobi je zazvonil telefon.
»Pojdí in poglej, kdo kliče!« je dejala Grothova, ki je prav tedaj nalivala kavo v skodelico. Če je Groth,« je zaklicala, ko je bil že na vratih, »se ne oglasi, ampak pridi prej pome!«
Odhitel je v sobo in vzdienil slušalko.
»Tu direktor Hellriegel,« se je oglasilo iz slušalke skorajda preplašeno.
»Da,« je jeknil Janko glasno in krčevito stisnil slušalko.

»Nesreča, gospa Grothova! Nesreča!« je pohitel gospod Hellriegel onstran žice. »Kurt je pobeignil! Preiskali smo okoli-co, ne duha ne sluha ni o njem. Ugra-bitev je izključena. Skrbno smo ga ču-vali, prefekt Joseph je bil posebej zadol-žen, da pazi nanj, jaz sam ga nisem ni-koli pustil iz oči. Včeraj je najprej preple-zal vrtna vrata, a ga je Joseph pravočas-no ujel. Kar mu ni uspelo čez dan, mu je uspelo ponoči. Odpel je jadrnico in po-

begnil z njo. Obvestil sem reševalno po-stajo v Bremenhavenu. Sicer pa se mu ni mogla kljub vetrovni noči pripetiti nesreča, z jadri in krmilom zna izvrstno ravnati. Takoj zdaj bom telefoniral v vse obrežne vasice in pristanišča do Bre-menhavena. Ne skrbite, gospa! Najbrž je že na poti domov. Pričakujte ga vsak čas! Ko bo prispel, me obvestite!«
Janko, ki ga je že nekaj časa zabavala zaskrbljenost gospoda Hellriegla, se je končno le oglasil.

»Je že prispel!« je zaklical z zvišanim glasom.
»Res! Kje je?«
»Tu pri telefonu!« je odgovoril s svo-jim navadnim glasom.
»Ti si, Kurt? ... Ti? Kaj delaš tam?« je izpremenil glas tudi gospod Hellriegel.
»Poslavljam se od vas in od svetega Peregrina!« je odgovoril Janko skozi smeh in odložil slušalko.
»Kdo je bil?« je vprašala Grothova, ko se je nasmejan vrnil v kuhinjo.
»Gospod Hellriegel. Povedal sem mu, da sem že doma.«
»Zakaj me nisi poklical?«
»Izvedel je, kar je hotel vedeti.«
Sedel je k zajtrku. Grothova ni mogla odtrgati pogleda od njega.
Storila bo, si je rekla, kakor je sklenila te zadnje, zanjo najtežje dni: najprej

vrne Kurta njegovi materi, nato zapusti Heimdorf in Grotha. V Kasslu si bo pri-skrbela službo v eni tamkajšnjih sirotiš-nic. Kurt je našel svojo mater. Koliko nemških sirot pa je ne bo našlo nikoli! Njim je potrebnejša kot Grothu, med njimi ji bo tudi laže in lepše kot tu v Heimdorfu!

»Kurt, bi se vrnil k prvi, k pravi ma-teri?« je vprašala iznenada.
Janko jo je začudeno pogledal, ne za-to, ker je uganila, čemu je prišel, mar-več ker v njenih očeh, na njenem licu ni bilo niti sledu žalosti. Torej bi ga pu-stila? Vendar...
»Pojdiva oba!« je zaklical čez čas, ka-kor da je končno le našel pravo rešitev.
»Oba ne moreva, ne smeva,« se je Gro-thova nasmehnila. »Zaenkrat boš šel sam. Vsak teden ti bom pisala, pozneje te tudi obiskala. Ne bom pozabila nate, kakor tudi ti ne boš pozabil name. Kaj-ne, da ne boš?«
V Jankovih očeh so se zalesketale sol-ze.
»Ne bom.«
Grothova si je pritisnila roko na prsi. Pogum, pogum! si je dejala.
»Seveda ne boš potoval sam,« je spet spregovorila. »Spremljala te bo teta Ber-ta. Takoj jo pokličem in se pogovorim z njo! Ne smeva izgubljati časa. Če se

Obvarujte žito pred žitnimi rilčkarji

Rilčkar kakor tudi njegova ličinka (bel črvček) živi v zrnu in se hrani od moknate vsebine. Hrošč pa lahko živi tudi od moke same in od testenin. Samica zleže okrog 200 jajčec posamezno v žitna zrna, v katerih se razvijajo ličinke, ki zrno povsem zvrtijo. V shrambah, ki so stalno primerno hladne (4-5° C), je škoda po žitnem rilčkarju povsem izključena. Sele pri toploti od 12° C zamorejo hroščeve samice leči jajca na zrna. Pri toploti 35 do 37° C je razvojna doba hrošča najkrajša.

Žitnega rilčkarja zatiramo na tri načine

Ukrepi v shrambah. Tla in stene shrambe je treba temeljito pospraviti, osušiti in poskropiti s sredstvi, ki jih prodajajo v drogerijah proti tem škodljivcem. Že o je treba paziti na vreče, v katerih prenašate žito od drugod in razkužite te po potrebi v vročini ali žveplooglikovnem plinu.

Ukrepi pri shranjevanju žita. Hlad in

suho zrnje znatno onemogočata razvoj škodljivca. Pazite, da boste shrambe redno zračili in sicer tako, da z odpiranjem oken ne boste pustili toplega zraka v shrambo, ki povzroča zgoščenje vlage na še hladnem zrnju. Žito v shrambi ne nasujete preveč visoko ter z rednim prelopitjem skrbite, da se zrnje bolje suši. Z lopatanjem se škodljivca tudi odžene.

Ukrepi za direktno uničevanje hrošča. S suho vročino od 30 do 50° C je v suhem žitu mogoče uničiti vse hrošče in ličinke. Seveda je večje količine težko izpostavljati vročini. Prav lahko pa se na ta način razkužijo vreče, ki so okužene ali sumljive.

Kakšna zemljišča so pripravna za sadne nasade

Da močvirna, mokra zemljišča niso pripravna za sadne nasade, vemo vsi. Skoraj vsi smo prepričani, da bodo sadna drevesa lahko uspevala ob robu močvirja. In vendar ni tako. Lahko uspeva tam mlado drevo leta in leta prav dobro. Ko pa korenine pridejo do močvirja, začne drevo hirati in nazadnje pogine. Samo če bi močvirje mogli izsušiti, bi bila drevesa rešena pred poginom.

Tudi pretežka zemlja ni pripravna za sadno drevje. V take zemljine zrak nima dostopa in korenine v take zemljine ne morejo prodirati.

Če bi težke zemljine zrahljali v globino enega ali celo dveh metrov, bi drevesa v težki zemljini lahko dobro uspevala, če ta vsebuje zadosti redilnih snovi. Popolnoma neprikladen je za sadne nasade prod, torej vse tiste zemljine, kjer je pod tanko plastjo plodne zemlje prod, bodisi samo naplavljeno kamenje ali pa kamenje, pomešano z debelo zrnatim peskom. Tu bi sadno drevo našlo premalo redilnih snovi za razvoj. Tudi vlage bi primanjkovalo. Debelozrnati pesek prepušča vlago in tako je na taki zemlji kmalu po dežju zopet suho.

Iz tega je razvidno, da tudi peščena zemlja iz debelo zrnatega, ostrega peska ni pripravna za sadne nasade.

Peščene zemljine so pač lahko pripravne, če poleg debelo zrnatega peska vsebujejo tudi dosti finega peska in glin, ker potem zadržujejo še bolj vlago. Glinasti delci pa ne zadržujejo samo vlage, ampak vsebujejo tudi precej redilnih snovi. Vselej pa potrebujemo peščena tla mnogo gnojil, to pa zato, ker so že sama po sebi ubožna, poleg tega pa hromozne snovi, torej tudi gnoj, hitro razkrajajo in pesek redilnih snovi ne zadržuje.

Čim dreveje obrežemo, ga moramo s koreninami potopiti v posodo z gosto mešanico vode, ilovice in kravjeka.

Ljudski pregovori

Ce nerado listje odleti,
vsak se zime naj boji.

Ce hrast se liste obdrži,
bo mraz vse dolge zimske dni.

Ko žerjav leti na tuje,
brž se zima približuje.

Prehod k suhemu krmljenju

Ob suhah jesenskih dnevih nam kaže puščati živino na travniško pašo že samo zaradi gibanja, sonca in svežega zraka. Če pa so travniki zaradi svežega dežja mokri, ne kaže goniti živine na pašo. Tudi v primeru slane naj ostane živina toliko časa v hlevu, dokler slana ne izgine. Kdor tega ne upošteva, dobi njegova živina drisko, breje živali pa lahko povzročijo. Nevarna je za živino tudi mlada detelja in paša po travnikih s posebno bujno raso. V teh primerih in tudi drugače se priporoča, da dobivajo živali vselej nekoliko sena, preden gredo na pašo. Tudi se ne priporoča napajanje po paši, zlasti ne, če smo pasli po detelji, da se ne pojavi nevarno napenjanje.

Ko vidite, da jesenska paša ponehava, začnite polagoma navajati živino na hlevsko, suho krmljenje. Čim bolj počasi se izvrši prehod, od zelenega k suhemu krmljenju, tem lažje in bolje se živina privadi na suho zimsko krmljenje in tem manjše bodo pri živini izgube na teži in mleku.

Sicer pa prav izrazitega suhega krmljenja, ki je bilo nekoč čez zimo v navadi, ni več. Kjer imajo živinorejci možnost, dajejo živini dolgo časa poleg rezanice tudi sočno krmo, in sicer do božiča ali še dalje poleg rezanice ali sena repo in peso in potem do nove paše silažo ali okisano sočno krmo.

Na tako urejenih kmetijah prehod k zimskemu suhemu krmljenju ni težak. Seveda, kjer za zimsko krmljenje živine ni repe ali pese ali okisane krme, je treba prehod izvršiti tem bolj pazljivo. Upoštevati je treba, da potrebuje govedo za nasičenje s suho krmo le četrti del tiste množine krmil, ki je sicer potrebna pri pokladanju zelene krme ali paše. Če je moralo govedo použiti na paši ali pri zelenem krmljenju 60 kg trave, da se je nasitilo, zadostuje sedaj pri suhem krmljenju za nasičenje že 15 kg sena oz. roma suhe krme. Po prehodu na suho krmljenje se morajo torej prebavila ži-

Groth nepričakovano vrne, te odvlče še kam dalje.

Ianko se je preplašeno ozrl proti vratom.

»Naročim Kassel!« je zaklicala Grothova in odhitela iz kuhinje.

Torej bo res zapustil mater, igrače in knjige, tole kuhinjo, dvorišče tam spodaj, tovariše? Zakaj da mati ne zadržuje, marveč mu celo pomaga od tod? Zakaj...

Preden si je utegnil odgovoriti na vprašanja, ki so se mu porajala v zbegani glavi, se je Grothova že vrnila.

»Na zvezo ne bom dolgo čakala,« je povedala naravnost vedro. »Medtem ti bom pripravila stvari. Cesar ne boš mogel vzeti s seboj, bom poslala za teboj. Če si boš želel še česa, sporoči! Še dalje bom skrbel za tebe, če dalje bom tvoja mati, seveda tvoja krušna mati! Ne pozabi tega! Ne boš pozabil!«

V Jankovih očeh je bila prošnja, naj stori tako, da se ne bo učil od nje, a bo vendar zapustil Heimdorf in se vrnil v svoj rojstni kraj. Grothova se je delala, kakor da te prošnje ne vidi.

»V Porurju seveda nisem bila, tudi Groth ni bil. Bila pa sva v Hannoveru. Tvoja mati naju je trikrat iskala tu v Heimdorfu. V Kasslu pri teti pa je bila

dvakrat. Še včeraj pred odhodom ji je dejala, da te bo iskala tako dolgo, dokler te ne najde. Zelo rada te ima. Tudi tvoji sorojci te imajo radi. Tudi oni te iščejo in našli bi te, čeprav bi te Groth odvel v sam Berlin. Kako bo mati vesela, ko se boš vrnil! Vsi bodo veseli!«

V sobi je zazvonilo.

»Počakaj tu!« je zadržala Janka. »Izberi si medtem knjige in druge reči, ki jih boš vzel s seboj!«

Janko si ni ničesar izbral, ko se je vrnila.

»Dogovorili sva se,« je povedala glasno, skorajda hrupno. »Teta te bo čakala pri prihodnjem vlak. Uredila bo vse potrebno za pot. Poiskala bo tudi novinarja, ki se je včeraj oglašil pri njej. To je tisti novinar, ki te je bil vzel na jadrnico.«

»Res?« se je razveselil Janko.

»Da, tisti. Ta bo gotovo uredil, da bosta lahko brez težave in čimprej krenila na pot. Tala kovček ti bom napolnila z oblekami in perilom. Kaj si boš vzel s seboj? Fotografski aparat? Vzeml kar ti je najljubše! Vse lahko vzameš s seboj, samo mene ne.«

Nasmejala se je; toda sredi smeha je odhitela v spalnico. Tam je zajokala naglas. Nekaj trenutkov se ni mogla ganiti. Potem se je opotekla k omari. Ko je

ŠE O SAJENJU SADNEGA DREVJA

vilo, da režemo močno razvite veje krajše in šibke pustimo daljše. Koščičasto sadno drevje obrezujemo krajše, a pečkasto drevje daljše. Če koščičasto drevje obrezujemo predolgo, tedaj očesca ne poženejo in veje ostanejo gole ter vsled tega drevje manj rodi.

Čim dreveje obrežemo, ga moramo s koreninami potopiti v posodo z gosto mešanico vode, ilovice in kravjeka.

Ljudski pregovori

Ce nerado listje odleti,
vsak se zime naj boji.

Ce hrast se liste obdrži,
bo mraz vse dolge zimske dni.

Ko žerjav leti na tuje,
brž se zima približuje.

vzela v roke Jankovo obleko, jo je spet premagala.

Tudi Janka so obile solze, ko je stopil k predalniku. Šele ko je zasilal materine korake, si je naglo obrisal oči in začel prelagati svoje stvari.

»Si že izbral?« je vprašala Grothova, »še nisi? Čakaj pomagala ti bom. Fotografski aparat si le vzemi, slikal boš in mi poslal slike. Žogo tudi. V Tentschachu gotovo igrajo odbojko. Kolikor sem izvedela je to lep in napreden kraj. Orodje za rezljanje si tudi vzemi in nekaj knjig, da ne pozabiš nemškega jezika. Še veš, kdaj sem ti kupila tole knjigo? Za enajsti rojstni dan. Na, položi v kovček! Zdal pa pridi, da se uniješ in preoblečeš!«

Janko je šel z njo in storil, kar mu je naročila. Če bi bila rekla samo besedico ali samo s pogledom pokazala, kako ji je hudo, bi se bil oklenil njenega vratu in ne bi šel od nje.

»Oblekel boš tole obleko, ki sem ti jo kupila za šolo,« je govorila Grothova, kakor da odhaja na potovanje, s katerega se bo kmalu vrnil. »V Tentschachu imajo nižjo gimnazijo. Sprva ti bo jezik seveda delal težave. A kakor sem brala, te učiteljica, ki te bo učila materinega jezika, že čaka.«

Okrenila se je k oknu, si naskrivaj o-

žuje. Oddaja jih hitro na rastline in na vodo, ki uhaja v globine.

V bodoče bodite torej previdni, premislite kam boste sadili nova sadna drevesa. Če hočete saditi na zemlji, kjer si niste na jasnem, kakšna je v globini do enega in pol metra, tedaj napravite tam luknje do te globine in si dobro ogledajte prst pa tudi to kako leže posamezni sloji zemlje na dotičnem mestu.

IZ GNILEGA GROZDJA DOBRO VINO

Teden pred trgatvijo je treba nabrati brento popolnoma zdravega grozolja, ki ga stisnemo, nekoliko zažveplamo in pustimo, da vre v čistem, majhnem sodu. To je domač matični kvas, ki ga uporabljamo za vrenje drugega mošta, tako da dodamo liter kvasa na hektoliter mošta. Gnilo grozdje stisnemo posebej, mošt močno zažveplamo in drugi dan odlijemo čist mošt od gnilobe usedline. Tako razsluzenemu moštu dodamo na vsakih 10 litrov kipečega mošta iz zdravega grozolja. Na ta način bomo iz gnilega grozolja dobili zdravo in dobro vino.

Konzervo lahko odprete tudi z navadnim nožem, če jo položite na vroč štedilnik. Pomagajte si lahko tudi z vročim likalnikom.

Kis postane moten zato mu dolijte žlico mleka, dobro pretresite in odcedite skozi platneno krpo. Hranite ga vedno v temni steklenici.

Surovo maslo, ki smrdi in ni več dobro, pregnetite z vodo, kateri dodate nekoliko jedilne sode. Vodo potem odlijte.

Prismojeno mleko popravite, če položite vanj kosček oglja, ki ste ga zavili v snažno krpico.

Zelene madeže od trave odpravite, če jih navlažite z alkoholom in posušite z vato. To velja posebno za nepravno blago.

Katranove madeže na blagu sperite najprej z milnico, nato pa z alkoholom ali z ogljikovim sulfatom. Zdrgnete jih lahko tudi z neslanim maslom ter sperete z milnico in še z bencinom. Zastarele madeže pustite namazane z maslom kak dan, da se katran omehča, nato pa sperite. Če je katranov madež na volnenem blagu, ga namažite in zdrgnite z jajčnim rumenjkom ter sperite z mlačno vodo. Z roke si odpravite katran z bencinom, milom, rumenjkom in toplo vodo.

Grozdstane dolgo časa sočen, če ga odrežete s kosčkom trte ter jo na odrezanem mestu zalijete z voskom ali parafinom. Grozdstane obesite v suh hladen prostor.

brisala solze in se siloma nasmejala.

»Tako, oblečen si in obut, kovček je tudi pripravljen! Vzeml še čepico in plašč! V torbo ti bom dala južno. Na vlak se ne spuščaj z nikomer v pogovor! Na postaji te bosta poleg tete gotovo čakala tudi Hilda in Maks. Groth seveda ne sme izvedeti, da si v Kasslu. Prej mi je on zamočel kraj tvojega bivanja, zdaj mu ga bom jaz. Šele ko bom dobila sporočilo, da si srečno prispel v svoj rojstni kraj, mu bom povedala, kje si. Mi boš pisal takoj prvi dan?«

Janko jo je pogledal z velikimi, solzami oblitimi očmi in pokimal. Nato se je ozrl po kuhinji. Vsako stvar je pobeljal z vlažnimi očmi, slednjič pa se je spet ozrl k materi.

»Mati!« je zajecjal in skril glavo na njene prsi.

»Kurt! Kurt!« je jeknila Grothova in ga tesno privila k sebi.

Obšlo jo je, da bi odšla z njim nekam daleč, daleč in živela tam skrita pred Grothom in pred Kurtovo materjo. A že se je premagala.

»Čas je, da greva,« je dejala. »Čez pol ure odhaja vlak. Bodi dober, kot si bil doslej, in ne pozabi svoje druge matere!«

»Ne bom, nikoli te ne bom pozabil...«

»Pojdiva!«

CENE NA DEBELO

ZIVINA ZA ZAKOL

	po kg.
Krave	L. 230 do 260
Voli	» 260 » 275
Jenice	» 280 » 300
Teleta	» 460 » 480
Jagnjeta	» 420 » 450
Ovce	» 155 » 170
Prašiči 100 kg)	» 300 » 310

ZIVINA ZA REJO

	po glavi
Krave mlekarice	L. 140.000 do 180.000
Jenice breje	» 135.000 » 170.000
Prašiči 12 - 20 kg)	» 7.000 » 9.000

PERUTNINA - ZAJCI - JAJCA

	po kg.
Piščeta	L. 650 do 715
Kokoši	» 575 » 525
Purani	» 625 » 650
Gosi	» 490 » 455
Zajci	» 280 » 300
Jajca (za 100)	L. 2.900 do 2.900

ZITARICE

	po q
Pšenica	L. 6.500 do 6.600
Sjerak	» 4.500 » 4.700
Oves	» 4.900 » 5.000
Rž	» 5.900 » 6.000
Ječmen	» 5.700 » 5.800

SADJE IN ZELENJAVA

	po kg.
Krompir	L. 25 do 30
Radič	» 60 » 100
Sedano	» 20 » 30
Jabolka	» 25 » 60
Grozjda	» 40 » 60
Kostanj	» 40 » 45
Hruške	» 30 » 60

SIR IN MASLO

	po kg.
Sir do 2 meseca star	L. 430 do 450
Sir čez 2 meseca star	» 550 » 650
Mlekarniško maslo	» 950 » 970
Domače maslo	» 700 » 750

GRADBENI LES V HILODIH

	kubični meter
Bukev	L. 15.000 do 18.000
Smreka	» 15.000 » 16.000
Oreh	» 25.000 » 30.000
Jesen	» 18.000 » 20.000
Češnja	» 16.000 » 18.000
Bor	14.000 » 15.000
Mecesen	» 23.000 » 26.000
Javor	» 17.000 » 19.000
Topol	» 5.000 » 10.000
Dob	» 15.000 » 17.000
Hrast	» 15.000 » 20.000

menjavnica DENARJA

	po q
Bukova suha	L. 1.000 do 1.100
Bukova surova	» 550 » 950
Oglje	» 4.800 » 5.000
Dolar USA	622
Sterlina papir	1.678
Francoski frank (100)	147
Belgijski frank	146
Avstrijski šiling	23,50
Nemška marka	149

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Krčevito. se je oprijel njene roke.

»Ali ne bi rajši...« je zajecjal.

»Ne, ne!« je kriknila Grothova, pograbila kovček in potegnila Janka za seboj.

»Pojdiva, da ne bo prepozno!«

13. Na poti domov

Prve septembrske dni se je pripeljal na Jesenice.

Zgodilo se je nenavadno hitro in brez zaprek; teta s Hildo in Maksom ga je čakala v Kasslu na postaji in mu bo izdala in podpori zgovorne Hilde in dobrodrušnega Maksa kmalu pregnala tesnobo, ki se ga je bila lotila med vožnjo. Med potjo do doma je v hotelu, kjer je stanoval novinar Lojze Perko, pustila sporočilo, da je Janko že prispel.

Lojze Perko je pridrvel čez pičlo uro.

»Krasno, imenitno!« je ponavljal ves iz sebe, ko je izvedel, kako je Janko prišel v Heimdorf in kako v Kasslu. »Fant, vidi se, da si slovenske krvi, vidi se, da je bil tvoj oče partizan! Takoj sporočim srečno novico materi in svojemu časopisu!« A na vratih se je ustavil. »Ne, sporočil jo bom, ko boš na poti domov. Bolje je, da prej uredim vse potrebno za odhod. Kolikor pozneje javim, toliko dražje bo novica.«

(Se nadaljuje)